

УДК 355.48(73)
COBISS.SR-ID 513526453

https://doi.org/10.18485/fb_godisnjak.2019.1

ИМА ЛИ ХЕРОЈА У ДОБА ПОСТХЕРОЈСКОГ РАТОВАЊА?*

Срђан Т. Кораћ*, виши научни сарадник
Институт за међународну политику и привреду, Београд

** Рад представља део пројекта „Србија у савременим међународним односима: стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, економски, правни и безбедносни аспекти” (бр. 179029), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

* srdjan@diplomacy.bg.ac.rs

ИМА ЛИ ХЕРОЈА У ДОБА ПОСТХЕРОЈСКОГ РАТОВАЊА?

Сажетак: *Рад анализира проблеме који током последње две деценије ометају политичку реинтеграцију за империјалне дисциплинске рајтове које САД воде на планетарној периферији, као пример издана за тестирање теоријских поставки о реласку у изв. постхеројско доба. Аутор у својој анализи полази од претпоставке да се у САД, као водећој светској сили, одвија процес и тежко уочљив процес одавања популарности војне обавезе као дела идеала националне виталности и урбаниста модерној грађанства, те као обележја маскулинитета и простора за остварење личних животиних идентитета. Анализа се преважно одвија у научном пољу антропологије, социологије и политичких наука и уопштава теоријске позиције социјалној конструктивизма, како би се доунили теоријско-методолошки инструменти политичких наука типично примењени у изучавању међународних односа. Тежиште анализе стављено је на „најуплине” и деформације у конструкцији идеала о рајности и херојству, а које се појављују као последица међудејства човека као појединца и члана политичке заједнице, јавности и политичких одлука администрације у Вашингтону, дизајнираних сходно потребама и захтевима спровођења усвојеној дисциплинској империјалној рајтовања.*

Кључне речи: *рај, војник, херојство, постхеројско рајтовање, САД.*

Ратништво као идеал и морално вредан колективни подухват

Војна моћ као једна од основних претпоставки успешног вођења рата темељи се на обиму и квалитету материјалних ресурса и капацитета и на способностима људства. Увек је неизвесно у којој мери ће спој ова два елемента произвести делотворну борбену моћ на самом бојишту, односно у извршавању борбених операција и конкретних борбених задатака. Случајеви краха дугогодишње америчке интервенције у Вијетнаму и совјетске у Авганистану недвосмислено су војним планерима указали на важност веродостојне процене борбене делотворности ангажованих јединица за исправно разумевање како да се војна моћ преточи у успешно вођење рата. Поред степена остварљивости постављених политичких циљева ратних операција и погодности одабране стратегије, победа у бици је условљена борбеном делотворношћу ангажованих јединица – тачније, способностима и вољом да се супротстави непријатељу на организован начин. Елемент воље обухвата ниво борбеног морала, дисциплине и иницијативе у извршавању борбених задатака на бојишту; тако нпр. висок ниво борбеног морала осигурава ентузијазам, креативност у коришћењу стечених војних знања и вештина и одлучност у настојању да се оствари победа (Brathwaite, 2018: 4–7). Такође, снажна воља смањује потребан број војника и обим материјалних ресурса за успешно спровођење борбене операције.

Воља као елемент борбене делотворности и уопште војне моћи мењала се кроз историју, сходно динамици друштвених односа и модела организованости политичке заједнице. Данас је елемент воље тесно повезан са идејом да сваки здравствено способан грађанин има моралну дужност да брани домовину у случају рата. Увођење опште војне обавезе као једне од основних потпора модерног грађанства одиграло се у доба рађања нација и националних држава, па не чуди што је брзо прерасло у законску обавезу (Хауард, 1999: 137–163). Делајл Бернс (С. Delisle Burns) нас подсећа да заједничке успомене и заједнички идеали представљају основне градивне блокове нације (Бернс, 1993: 125–127), односно национализма као социјалног конструкта који, када не претходи стварању нације, засигурно настаје као инструмент политичког програма оснивања националне државе.

Идеја о ратништву као несебичном служењу заједници по цену живота присутна је у људском друштву далеко дуже од државе и војске. Усмени и писани извори и књижевна дела одвајкада су приповедањем о рату наглашавали потпуно надмоћ ума над телом и узвишених идеала

над опипљивим ужасом искуства непосредне борбе. Првобитна изворишта промишљања рата као часног колективног прегнућа налазимо у општеприсутној глорификацији рата у старој Грчкој херојског доба, где је он схватан као простор у којем се одигравају чинови појединачног јунаштва усмереног колико на потврду племенитог статуса, толико и на задобијање божанског ореола непролазне славе у колективном памћењу обликованом епском поезијом (Михалик, 1976: 92–98). Идеал мужевности прекаљене ратним подвизима обухватио је скуп врлина које су потом даље послужиле као једно од средстава педагошког усмеравања младих ка пожељном епском етосу. Епске приповести лако су се уклопиле у националистичку идеолошку наративну потку о јуначком рађању нације и сакрализовале поднете колективне жртве (углавном мушкараца). На тај начин је временом створена фигура ратника као чувара нације, и то саздана од апстрахованих обележја ратничког искуства са прескриптивном улогом уједначавања појединачних искустава у виду једног пожељног идеала о томе шта је то добар ратник.

Будући да је реч о идеализованим представама родних улога пренесеним кроз процес породичног васпитања и политичке социјализације, дуго времена није било извора о томе како су рат лично проживљавали регрути и како су тумачили проживљено у контексту целокупног (пређашњег и каснијег) животног искуства. Јувал Ноа Харари (Yuval Noah Harari) је у истраживању односа појединачне интерпретације ратног искуства, описаног у наративима обичних војника као непосредних учесника и схватања рата као социјалног конструкта у ширем контексту западне културе, дошао до увида да су ратни догађаји од доба просветитељства и романтизма – тачније од средине 18. до шездесетих година 19. века – почели да се вреднују и тумаче у оптици врхунског животног искуства (Harari, 2008). У раздобљу након Првог светског рата, читалачку публику западних земаља заплуснуо је талас ратних мемоара и романа који су први почели отворено да преиспитују ратна искуства са становишта општеприхваћених идеала мужевности и моралне амбивалентности, која је проистекла из чињенице да је највећи број мобилисаних мушкараца подржавао рат који је на крају испао далеко дужи и суровији него што је ико то могао да замисли (Bruley, 2005). Учесници оружаних борби су лично проживљено екстремно искуство у рату тумачили као угаони камен у процесу сазревања и развоја личности, односно сазнања темељних истина о себи и свету око себе (Harari, 2008: 160–196). Пролазак кроз страхоте и ужасе битке постао је за обичног војника пандан искуству изненадног религијског откривења вечне истине и духовног преображаја. Реч је о наративу који ће се током друге половине 19. века,

те потом у масовним светским ратовима 20. века, учврстити као лајтмотив култа мужевности и авантуризма помоћу мемоарске књижевности, а касније и кроз масовне производе популарне културе, посебно стереотипне сугестивне приче подстицане у холивудској филмској индустрији.

Ратна спомен-обележја разасута широм Европе јасно откривају да је смрт и даље симболички и културно кодификована као војни и јуначки израз мучеништва обавијен ореолом свете дужности (Davies, 1995). Овај процес је почео са филозофским учењима која су послужила као дубље идејно упориште током настанка национализма као модерне политичке идеологије. Пошто је рат средство којим апсолутни дух крчи себи пут кроз људску историју, чији је крајњи циљ остварење слободе, појединац мора да буде спреман да поднесе себе као жртву у служби државе, која је за Хегела отелотворење општег – рационални, самосвојни и суверени тоталитет (Хегел, 1989: 447–459). Рат јача осећај припадности заједници, који подстиче на подређивање властитих себичних циљева општим циљевима оличеним у држави као средству за реализацију слободе. Ниче је, сходно идеји о животу као вољи за моћ, рат схватао као друштвену праксу која освежава човека и цивилизацију, која је благотворнија и плодноснија за друштво него мироносна хришћанска љубав (Peery, 2009). Најугледнији енглески теоретичар уметности 19. века Џон Раскин (John Ruskin) је у говору одржаном 1865. године дипломцима Краљевске војне академије у Вулвичу величао рат зато што човекове креативне потенцијале доводи до крајњег напрезања (Ruskin, 1865). На том трагу, Макс Шелер (*Max Scheler*) у *Генију раиша и немачком раишу (Der Genius des Krieges und der Deutsche Krieg, 1915)* пише о рату као извору човекових моралних врлина и пољу које открива стварне вредности тако што људе кроз огромне недаће и трпљење подвргава истинској проби (Davis, 2012: 132, 136). Посматрано из угла грађанина као војника, Шелер наглашава да смрт у борби за отаџбину премошћује својим значењем контингентни чин жртвовања ка вечној сфери вредности (Sternad, 2017: 96–97).

Савремени италијански књижевник и есејиста Алесандро Барико (Alessandro Baricco) један је од ретких западних интелектуалаца са почетка 21. века који, реактуелизујући хомеровске идеале јунаштва креативно измењеним препевом *Илијаде*, говори позитивно о рату као друштвеној пракси, и то превасходно због његове, наводне, естетске стране. Барико тврди да ће људи превазићи рат тек када буду пронашли неки други начин да испоље узвишена и херојска животна осећања (Ballbona, 2018). Ипак, чини се да пораст броја оболелих од посттрауматског стресног поремећаја (ПТСП, или тзв. вијетнамски синдром), међу војницима који су учествовали у западним војним интервенцијама током последње три де-

ценије, управо оповргава емпиријску валидност идеализованих представа о грађанину као ратнику и хвалоспева рату као морално вредном колективном прегнућу (Müller et al., 2017). Такође, војни ветерани се током преласка са војног у цивилни живот суочавају са губитком друштвене повезаности, тј. унутрашњег осећаја припадности друштвеном окружењу, што штетно утиче на целокупну социјалну интеграцију током остатка животног века (Kintzle et al., 2018). Да „узвишена и херојска животна осећања” нису блиска савременом ратном искуству, сведочи и податак да је скоро две трећине америчких војних ветерана ангажованих у интервенцијама у Авганистану, Ираку и Сирији изнело став да није било вредно борити се у овим ратовима (Weinstein, 2019). Наведени став оштро отвара питање нивоа постојања воље као елемента борбене делотворности, односно уопште војне моћи, за будуће империјалне ратове САД. Америчке војне планере забринуо је податак да је између 1. октобра 2014. и 1. октобра 2015. године регрутована једва половина од планираних 177.000 особа из старосне групе између 17 и 21 године, коју чини чак 21 милион младих Американаца; мање од једног процента Американаца је у исто време било способно и вољно да ступи у војну службу (The Economist, 2015). Министарство одбране је чак било принуђено да у више наврата изврши принудну мобилизацију резервних снага и снизи стандарде за пријем у службу, како би привукло „непожељне” маргиналне групе (нпр. мигранте и осуђенике) и искористило њихов потенцијал.

Империјално дисциплинско ратовање: рат који више није хвале вредна грађанска дужност?

Премда укореењено у античкој фигури хероја као мужевног мушкарца који свој племенити статус и врлински хабитус потврђује појединачним чиновима јунаштва, схватање грађанина као ратника одступа од првобитног идеала, утолико што су његови херојски чиновни утопљени у масован и индустријализован карактер модерног ратовања. Концепт апсолутне суверености државе води слабљењу онтолошког статуса хероја, јер он више не може да постоји одвојено од државе, од потврђивања његовог статуса од стране суверене воље; херој је производ државе и често прераста у негативну фигуру због моралног зла државног руководства (Бојанић, 2012: 136–150). Емпиријска грађа о савременом рату као систематичном и организованом насиљу државе – јединог политичког субјекта који одређује ко може легитимно да убија и ко може да буде убијен, открива да увек само

мањина у једној политичкој заједници постаје окорели уживалац „дивљих радости рата” (Elias, 2000: 161–172).

У прилог томе сведоче и бројне исповести младих војника који су учествовали у војним интервенцијама у Ираку и Авганистану. Заједничко обележје тих исповести је опречно проживљено искуство са ратишта, које се читује у сталном навирању сећања како на грешке, смрт и повреде, тако и на успехе, тј. на индивидуално или колективно доживљене тренутке који су им променили животе (Cross, 2009: 874). Искуство војног или цивилног учешћа у дисциплинским ратовима САД и западне коалиције може да делује и отрежњујуће у погледу исправног разумевања стања демократије у властитој земљи. У документарном филму Мајкла Мура *Фаренхајт 11/9*, један амерички ратни ветеран изразио је дубоку разочараност елитом у Вашингтону и осећај беса и немоћи због тога што у појединим деловима САД људи живе у сличним, или чак горим условима него становништво земаља које су претрпеле војну интервенцију и безнађе грађанског рата (Мур, 2018).

Општи контекст политике регрутације војника у постиндустријским друштвима раног 21. века промењен је услед новог начина унутар политичке и међународне легитимизације рата као инструмента спољне политике САД и других западних земаља. Злоупотреба идејних поставки о међународном друштву као путу ка остварењу кантовског вечног мира на планети, заснована је на реконцептуализацији поделе света на либералан центар и „нецивилизовану” периферију (Кораћ и Стекић, 2018; Buchan, 2011). Интервенционистичка империјална политика оправдана је разлозима наводне одбране цивилизацијских тековина Запада од тзв. одметничких држава и разнородних недржавних актера који оспоравају универзалну вредност либералног поретка. Због тога ћу у овој анализи користити појам *дисциплинској райи*, који сам увео за потребе другог истраживања (Кораћ, 2018), како бих указао да се сврха ратовања у 21. веку не може више анализирати искључиво у класичном кључу клаузевицијанског схватања о сламању воље непријатељске државе у складу са конкретним политичким циљевима. Империјални рат је сада дисциплински поступак против непослушних чланова међународног друштва, подстакнут и легитимисан расуђивањем наводне моралне већине унутар империјалног центра. Дисциплинским ратом означавам планиран и организован оружани сукоб који покреће велика (или регионална) сила против асиметричног актера међународних односа ради успостављања жељеног морално-вредносног и друштвеног поретка или његове заштите од опажене онтолошке претње (исто: 421). Сврха дисциплинског рата

је кажњавање одступања од допуштеног/пожељног понашања како би се прекршилац привео „покајању” и „поправио” прихватањем вредносног система казниоца.

Администрација у Вашингтону је током последњих неколико деценија увек ентузијастично заговарала политику интервенционизма, зато што су огромна премоћ САД у војној сили уз њено ефикасно глобално пројектовање, минималне сопствене жртве и одсуство патњи стварног ратног разарања услед мале вероватноће преношења сукоба на сопствено тло, омогућили да чак и неуспеси појединих прошлих интервенција (нпр. у Вијетнаму и Сомалији) никада не буду психолошка препрека обликовању јавног мњења у корист нових интервенција (Tang & Long, 2011). Ово не чуди, будући да је након укидања редовног служења војног рока у САД, пре више од четири деценије (1973), мање од једног процента становништва у војној служби. Тиме је америчка војска у потпуности професионализована и преобразена у још једну нишу на тржишту рада – занимање које се слободно бира сходно индивидуалним преференцијама – чиме је постала јавна служба са друштвеном улогом и јавном сврхом сумњивог карактера услед поразне сличности са приватним војним компанијама.

У овом раду настојаћу да одговорим на питање да ли су скорашњи слаби резултати политике регрутовања за империјалне дисциплинске ратове које воде САД на планетарној периферији, условљени постепеним преласком у тзв. постхеројско доба. Моја полазна претпоставка је да се у САД, као водећој светској сили, одвија постепен и тешко уочљив процес опадања популарности војне обавезе као дела идеала националне виталности и упоришта модерног грађанства, те као обележја маскулинитета и простора за остварење личних животних потенцијала. Аналитички ток ће се превасходно кретати у научном пољу антропологије и социологије и са теоријских позиција социјалног конструктивизма, јер ми је намера да надоместим узак домен теоријско-методолошких приступа типичних за изучавање рата као једног од основних феномена међународних односа. У средиште аналитичког поступка ставио сам „напуклине” и деформације у конструкцији идеала о ратништву и херојству, које се појављују као последица међудејства човека као појединца и члана политичке заједнице, јавности и политичких одлука администрације у Вашингтону, дизајнираних сходно потребама и захтевима спровођења успешног дисциплинског империјалног ратовања.

Војник у постхеројско доба: јунак или жртва?

Трагична искуства Вијетнамског рата, срамотног краха интервенције у Сомалији и бескрајног Рата против терора, подстакла су америчку јавност да преиспита праг друштвене прихватљивости ратних жртава. У дисциплинским империјалним ратовима вођеним након терористичког напада на САД, 11. септембра 2000. године, страдало је око 7.000 припадника Војске САД (и преко 7.800 припадника приватних војних и безбедносних компанија), док је рањено чак 53.700 (Crawford, 2018: 1, 4). Јавност је брзо изнедрила парољу „Без мртвачких врећа” (*No body bags*), што је и симболички означило да ће убудуће бити све теже политички оправдати потребу да грађани губе животе у ратовима у удаљеним подручјима за која нису никада ни чули, а посебно уколико настане пат ситуација да због оштре реакције јавног мњења мора да се обустави војна операција како би се избегле додатне жртве, што потом подрива остварење задатог војног, односно, у крајњем исходу, спољнополитичког циља (Sauer & Schörnig, 2012: 368–369).

Губици у људству и наоружању се сада посматрају као показатељи да је војна операција неуспешна, па Едвард Лутвак (Edward Luttwak) нову ситуацију у којој и војне и политичке вође невољно излажу војнике опасностима од страдања назива „постхеројским добом” (Luttwak, 1995: 122). Постхеројско ратовање прати правило максималног избегавања сопствених жртава, поштеде живота непријатељских војника и цивила сразмерном употребом оружане силе и разрешавања тензија између постизања највеће могуће делотворности војних операција и доследног поштовања правила међународног права оружаних сукоба (Kober, 2015: 99–101). Пракса међународних односа је током протекле две деценије показала да се овај концепт може повезати управо са асиметричном природом и ограниченим трајањем империјалног дисциплинског ратовања, где нису угрожени витални национални интереси, јер се интервенишуће силе ослањају првенствено на војно-технолошку надмоћ над далеко слабијим непријатељем.

Међутим, искорак у постхеројско доба не значи и потпуно напуштање родно условљених традиционалних идеала о мушкарцу као војнику, ратнику и хероју. Умберто Галимберти (Umberto Galimberti) нас подсећа да конзумирање рата посредством електронских медија успешно конструише естетске патриотске призоре, прикривајући у исто време истинско искуство хаоса и страха на бојном пољу, прошарано мирисима трулежи људских и животињских тела, крицима рањених и роптајем умирућих:

Мит о рату, а не рат, очарава позивом на храброст и хероизам; но да би очараност била делатна, мит мора да прикрије један суштински елемент рата: страхоту, коју борци не могу да признају да не би испали кукавице (Галимберти, 2018: 393).

Галимберти критикује поетични занос свог земљака Барика, напомињући да је *Илијада* еп који не говори о рату, већ о миту о рату, те указује на сакрализацију рата као друштвене праксе и снажан удар симболичке репрезентације ратног подухвата на разум, чиме се сукоб измешта из рационалности логике интереса и пребацује у раван неспутане, дионизијске разорности (исто: 397–401). Подсетимо да се, за разлику од насиља великих ратова 20. века, мотивисаних племенитом жељом за самосталном државом (код малих европских народа) или одбраном националног престижа и части (код европских сила), дионизијска разорност у дисциплинским империјалним ратовима 21. века спутава и користи у складу са инструменталном логиком капиталистичке производње – рат је посао као и сваки други, који подлеже динамици понуде и потражње на тржишту рада.

Амерички антиратни покрет прве деценије 21. века симболично је отелотворен у двозначној пароли „Подржимо трупе, а не рат” (*Support the troops, not the war*), која звучи домишљато, али огољује амбивалентан однос грађана према империјалним ратовима – грађана ухваћених у теснацу између носталгичних херојских наратива из времена Другог светског рата заснованих на слободарском прегнућу САД и очигледног изостанка племените природе разлога због којих се води Рат против терора. Тина Менаган (Tina Managhan) анализира противречност дискурса једне мајке војника погинулог у Ираку мотивисане жељом да окупи и анимира део јавности, како би утицала на америчке власти да трупе са ратишта врате у домовину позивањем на безрезервну подршку тим истим трупама. Менаганова овај, такорећи, „условни рефлекс” потврђивања оданости „обичне грађанке” војсци, ставља у контекст производње „подручја рата” (простора тзв. домаћег фронта) хиљадама километара ван дефинисаног бојишта, и то конституисањем посредством насилних образаца понашања и упоредним настојањима да се они избришу (Managhan, 2011: 458–462). Наведена противречност показује меланхоличну структуру жеље у којој приврженост изгубљеним идеалима и нестанку осећаја сврхе и места у свету обликованог имагинарним јединством са неисквареном прошлешћу, као да измиче настојањима да се признају неморални елементи ратне данашњице и драстично измени њен даљи ток.

У оквиру антрополошких студија, један број истраживача се посветио причама обичних војника и посредних учесника рата како би развргао званичне, политички пројектоване наративе, чији је циљ да ратним дешавањима придају смисао и значења која репродукују односе моћи у корист политичке елите. Приче обичних људи о ратним дешавањима чине важан сегмент наратива као конститутивног чиниоца рата, јер увек остану у сенци државних наратива сазданих на приповедању политичара, генерала и друштвене елите (Kurtz, 2001: 211–213). Због тога Керолин Нордстром (Carolyn Nordstrom) уводи идеју о антропологији слушања (*anthropology of listening*) као ваљаном приступу изучавању суштине насиља као основе ратовања и закључује да је насиље, ипак, првенствено културолошки условљено (1997: 141). И Кетерин Луц (Catherine Lutz) оповргава тачност раширеног здраворазумског уверења да рат доприноси „здрављу” нације, тако што усађивањем дисциплине и осећаја за тимски рад претвара дечаке у мушкарце припремајући ново поколење младих за живот, као и тврдње да војни издаци чувају слободу и стварају радна места у индустрији и одбрамбеном сектору (Lutz, 2007: 321).

Пракса дисциплиновања војника најјасније сведочи о културној условљености рата као друштвене праксе: да је екстремна агресивност генетски уграђена и биолошки условљена не би ни било потребе да се људи „подешавају” за убијање. Политика дисциплиновања војника управо обухвата систем поступака и техника усмерених на преображај човека у издржљиву и фино подешену „машину за убијање”, а ослоњених на маскулинизацију мушкараца и уградњу ратничких врлина у вредносни систем појединца и поделу друштвених улога у рату на „типично” мушке и женске. Велика количина енергије која се увек утроши за екстремну маскулинизацију мушкараца не би била потребна да се људи рађају природно агресивни (Enloe, 1987). Опажање насиља и рата као неутуђивог дела човекове природе је плод когнитивне пристрасности проузроковане медијским извештавањем којим се потенцира „мрачна” страна људске природе зарад веће читаности или гледаности. Искривљена перспектива друштвене стварности пренаглашава догађаје мале вероватноће, придаје им снажан емотивни набој и тако ствара светоназор о животу у времену несавладивих опасности и безбедносних ризика, а ми потом прихватамо само оне нове чињенице које се лако уклапају у тај светоназор (Paune, 2015: 24–25).

Историјски и цивилизацијски посматрано, рат је одувек био вреднован као екстремни социјални однос кроз који се учило политичко делање (у смислу учешћа у заједничком одлучивању о питањима ви-

талним за опстанак и благостање заједнице). Рат је био такмичење које садржи елементе обредне иницијације којом мушкарац постаје зрела јединка корисна својој заједници. Према таквом схватању, у рату се стичу храброст и разборитост и увежбава практиковање врлине. Дакле, и пре настанка националне државе, припадност политичкој заједници претпостављала је жртвовање живота у рату као једину друштвено прихватљиву потврду оданости тој заједници када је она витално угрожена. У модерној демократији тај обред је институционализован у виду опште војне обавезе. Клаузевизијанска чврста веза између државе, војске и друштва је развргнута – она је поново уговорна као што је била у 18. веку – а одустајање од опште војне обавезе означава губитак улоге војске у ткању националног заједништва и друштвене солидарности. Грађанин не служи војни рок као својеврстан израз онтолошке привржености припреми за рат или учешћу у рату, нити на тај начин постаје део врлинске заједнице посредством којег може да искуси субјективитет грађанства.

Данас опада култ мужевности који је, између осталог, репродукован посредством регрутације односно опште војне обавезе, тако што полако нестаје и симболички значај којим је служење војске као посебан квалитет мушког пола подупирао идентитет мушкараца и његов неприкосновени положај у друштву (Рош, 2009: 83–85). У делу *Доба њразнине*, Липовецки (Gilles Lipovetsky) анализу тренда опадања вредновања рата као насилног понашања које има артикулисан смисао везан за друштво у целини, поставља у поље тзв. постмодерног друштва, чије је једно од основних обележја напуштање колективних друштвених и политичких установа и повлачење грађана из сфере јавности у хипериндивидуализовану нарцистичку приватност, у којој се појединац бави искључиво задовољењем хедонистичких жеља (Липовецки, 2011: 235–299). Липовецки сматра да су у предмодерним друштвима кодекс части и пракса крвне освете обавезивали и мотивисали мушкараца да – било као појединац или као члан колектива – прибегава насиљу према другим појединцима или групама како би, и по цену живота, извршењем чина освете очувао статус поштованог члана заједнице којој припада. Премда означава чин приватног насиља, освета је производ друштвене логике у којој целина надвладава значај појединца као личности; појединац се кроз личну жртву (тј. одустајање од сопствених интереса да сачува здравље и живот) стапа са заједницом (исто: 238–243). Тек са настанком модерне државе и успостављањем сталног институционалног механизма за монополизацију законите примене физичке силе,

настаје поредак у којем лични живот добија вредност и елементарну заштиту. Утолико Липовецки цивилизовање понашања и одустајање од приватног насиља доводи у везу са атомизовањем појединаца, као дугорочном последицом постепеног освајања грађанских слобода и ширења логике тржишне привреде засноване на утилитарном светоназору. Појединац одустаје од освете као израза колективне солидарности и опхрван теретом личних потреба и интереса препушта држави да се стара о његовој сигурности. Повлачење из јавне сфере доводи до снижавања осећаја солидарности према конкретном туђем болу (исто: 268).

Истини за вољу, клаузевицијанска веза између државе, војске и друштва је добрим делом развргнута дубљим друштвеним променама које су изнедриле нове економске неједнакости у раном 21. веку, посебно услед деценијске глобалне рецесије. Користећи концепт империјалног друштва, Олсен (Florian Olsen) анализира како се традиционални односи геополитичке доминације, у виду освајања туђих простора, једнако могу применити и на подручје грађанства унутар државних граница (Olsen, 2011). Олсен тврди да се статус војне службе од престижне привилегије срзао на периферну одлику унутар подручја грађанства, па су тако сада „најпуноправнији” грађани – тј. они са великим резервама економског и културног капитала и они који настањују урбане географске просторе који олакшавају гомилање капитала – поштеђени терета ратовања као друштвене праксе; они су, заправо, по речима Олсена, „преквалификовани” за дужност жртвовања у рату (исто: 429). Тако су данашњи војници у САД грађани другог реда, упркос несразмерно захтевним обавезама које морају да испуне према држави. Дебора Коуен (Deborah Cowen) примећује да је добровољно ступање у војну службу заправо ојачало постојеће структурне друштвене неједнакости и оголило чињеницу да највећи број регрута долази из социјално и/или просторно маргинализованих слојева, са видљиво неповољним положајем у погледу поседовања економског и културног капитала (имовине и образовања), додатно (и можда неповратно) подривеним глобалном рецесијом 2008. године (Cowen, 2007). Основну идејну и феноменолошку потку тзв. постхеројског доба чини процес десакрализације војног позива и његовог прилагођавања цивилним вредносним опредељењима, који у крајњој линији доводи до претварања војног позива у својеврсну контракултурну делатност „одсечену” од грађанства (Coker, 2001: 92–96).

Империјални дисциплински рат посредно комодификује и комерцијализује смрт, јер је она сада претворена у својеврсну робу стављену на одмеравање у односу понуде и потражње. Смрт сада има тачну

тржишну цену у виду месечног прихода, износа будућег социјалног осигурања, те надокнаде за евентуалну трајну инвалидност војника или исплату одштете његовој породици у случају погибије на ратишту. Историја ратовања јасно сведочи о томе да смрт има и своју „вредност“, која се различито мери у зависности од политичко-социјалне перспективе политике моћи у којој се конкретно уништавање тела сагледава; тако се „вредновање“ мртвих и умирућих тела нпр. одиграва у контексту „мерења“ извојеване победе (Davies, 2005: 154).

Биолошки укоренен страх од смрти, условљен нашом самосвешћу о људској коначности, надахнуо је бројне вредне филозофске расправе, књижевна и уметничка дела. Данас, у доба масовних и дигиталних медија, страх од смрти је добио огроман подстрек жанровском и поджанровском профилисаности производа популарне културе, који циклично обрађују тему крхкости човека као појединца или читавог човечанства – било у судару са силама природе било са последицама људске ирационалности или злонамерности. Роб Ведерил (Rob Weatherill) у психоаналитичкој студији *Колајс културе* разматра савремени парадокс према којем је фантастичан напредак постиндустријских друштава у виду слободе и обиља резултирао губитком снаге унутрашњег света човека и његове власти над сопственим животом. Део тог парадокса је и губитак човекове способности да прихвати старење и смрт, што је од седамдесетих година 20. века утицало на рађање култа здравља и бриге о здравственом стању до размера хипохондарске анксиозности (Ведерил, 2005: 114–123). Ведерил сматра да човеково одбијање да схвати и прихвати реалност смрти, односно сулудо уверење да може некако њоме да овлада, води ка претварању самог живота у рационално али једнолично постојање, без снаге и виталности (исто: 120).

Због тога симболичке фигуре рањеног и мртвог војника заузимају централно место у јавним институцијама, објектима и догађајима, као извори снажних емотивних набоја који подупиру геополитичке имгинације империјалне контролне политике над планетарном периферијом. Представљање идеје о рањивости војника, на пример присутно у америчком и британском медијском извештавању о рату у Ираку и Авганистану, открива покушаје да се сугестивно конструише фигура војника, са скривеном алузијом да је сам боравак у непријатељском окружењу планетарне периферије чин јунаштва сам по себи (Woodward et al., 2009). Кроз медијско осликавање, тела рањених и погинулих војника и прича које стоје иза њих постају у потпуности видљиви, али са манипулативним мотивом да послуже као инструменти за репродуковање односа ауторитета и привржености, негујући снажне афективне

реакције у јавности које делују на јачање и оживљавање појединих обележја неолибералне милитаризоване нације (Dawney, 2018). Поједини аутори заступају тезу да власти постиндустријских демократија процес легитимизације смрти војника понекад измештају из поља патриотског жртвовања на план постпатриотског наратива, утемељеног на високој професионалној посвећености и међународним хуманитарним, односно, морално-космополитским разлозима. О томе нпр. сведоче недавно објављени налази анализе садржаја званичних умрлица данских војника ангажованих у интервенцији у Авганистану (Frisk, 2018).

Закључна разматрања

Анализа међудејства америчког грађанина као појединца и члана политичке заједнице, јавности и политичких одлука администрације у Вашингтону дизајнираних сходно потребама и захтевима спровођења успешног дисциплинског империјалног ратовања, показала је да идеал о ратништву и херојству као социјални конструкт ранијих времена трпи притиске који долазе од сложене динамике глобализованих друштвених односа у раном 21. веку, те тиме, према мом мишљењу, упућује на валидност тезе о преласку у тзв. постхеројско доба.

Регрутовање за империјалне дисциплинске ратове које воде САД током последње две деценије доспело је у видљиву кризу, исказану првенствено недовољним одзивом грађанства на конкурсе за попуну војних јединица за ангажовање у Авганистану. Такође, овоме у прилог говоре и негативни (или најблаже речено, скептични) ставови ратних ветерана скорашњих војних интервенција о сврсисходности америчких дисциплинских експедиција у контексту остваривања наводних хуманитарних и безбедносних циљева. Део објашњења за пад ентузијазма америчког грађанина да служи војску и допринесе очувању америчке улоге у свету налазимо у преображају онтолошке природе војне професије услед настанка дисциплинског ратовања. Интервенционистичка политика, заснована на компликованом споју војне и цивилне мисије упостављања мира и изградње постконфликтног друштва, променила је традиционалну улогу војника, тако да он сада више обавља задатке чији су садржај и методологија пре инхерентни раду полиције, кривичног правосуђа и казнено-поправног система. Како је дисциплински рат попримио обележја политике борбе против криминалаца, тако је и војник 21. века почео да губи везу са онтолошком природом војног позива, а посредно и са идеалом грађанина ратника, чија је света дужност да

брани домовину од напада непријатеља, те да тог непријатеља сматра равним себи и стога морално вредним поштовања.

Преображајем традиционалне улоге америчке војске у незграпан апарат за дисциплиновање побуњеника-одметника, војна обавеза је делимично изгубила ореол свете дужности као део идеала жртвовања за заједницу (нацију) подређивањем властитих себичних циљева општим циљевима, што је био сигуран доказ мушкости и простор за остварење креативних животних потенцијала. Уверење о рату као колективном подухвату који ревитализује цивилизацију, обнавља моралност и суочава човека са откровењем стварних вредности кроз трпљење страха и бруталности оружаног сукоба, чини се да полако бледи у ставовима обичних грађана и скорашњих ратних ветерана. У добу постхеројског ратовања, војни позив је само још једна комерцијална делатност изнета на тржиште рада, препуштена осцилацијама неспутане флукуације понуде и потражње. Утолико се и смрт – некада схватана као контингентни чин жртвовања у борби – денунцира као пут ка сфери непролазних вредности и сагледава у контексту односа трошкова и користи, односно бива увучена у хладноразумску утилитарну логику неолибералне парадигме примењене на индустријализоване ратне поступке.

Будући да је једно од основних обележја постхеројског ратовања избегавање сопствених жртава уз постизање највеће могуће делотворности војних операција, присуство у јавној сфери војника као сведока рата и његовог рањеног тела као најснажнијег исказа у сведочењу о страхотама ратног искуства потенцијално је опасно или, најблаже речено, „нелагодно” за војне и политичке одлучиоце. Опасност се састоји у чину проказивања стварне сврхе дисциплинског рата, односно у јасном разоткривању симулације традиционалне повезаности између државе, војске и друштва. Доказ ове нелагодности налазимо у сталним суптилним покушајима медијске манипулације представама о рањеном војнику као амбивалентној, а могло би се рећи и шизофреној фигури хероја-жртве и политички сугестивној (зло)употреби пратећих наратива. Реч је о наративном трику који настоји да наглашавањем жртвеног сегмента фигуре војника пробуди у јавности мит о преживелом јунаку, те да на тај начин, поигравањем са сентименталним асоцијацијама на снагу личног тријумфа у виду отпорности на бол, подстакне снажне позитивне емоције јавности. У постхеројско доба, војник изгледа постаје херојем самом чињеницом да се жив вратио кући.

ЛИТЕРАТУРА

- Ballbona, A. (2018). Baricco and Beauty: Cultivating a 2,800 year-old gesture. *The New Barcelona Post* 4 December. Преузето 6. августа 2019. ca <https://www.thenewbarcelonapost.com/en/baricco-and-beauty-cultivating-a-2800-year-old-gesture/>.
- Brathwaite, K. J. H. (2018). Effective in battle: conceptualizing soldiers' combat effectiveness, *Defence Studies*, 18(1), 1–18.
- Bruley, S. (2005). The Love of an Unknown Soldier: A Story of Mystery, Myth and Masculinity in World War I. *Contemporary British History*, 19(4), 459–479.
- Buchan, B. (2011). Civilized Fictions: Warfare and Civilization in Enlightenment Thought. *Alternatives: Global, Local, Political*, 36(1), 64–71.
- Coker, C. (2001). *Humane Warfare*. London & New York: Routledge.
- Cowen, D. (2007). National Soldiers and the War on Cities. *Theory & Event*, 10(2), DOI:10.1353/tae.2007.0057.
- Crawford, N. C. (2018). Human Cost of the Post-9/11 Wars: Lethality and the Need for Transparency. Watson Institute of International and Public Affairs, Brown University. Преузето 2. јула 2019. ca: <https://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2018/Human%20Costs%2C%20Nov%208%202018%20CoW.pdf>.
- Cross, T. (2009). Images of War. *Review of International Studies*, 35(4), 872–874.
- Davies, D. J. (2005). *A Brief History of Death*. Malden (MA): Blackwell Publishing.
- Davies, J. (1995). *The Christian Warrior in the Twentieth Century*. Lampeter: Mellen Press.
- Davis, Z. (2012). The Values of War and Peace: Max Scheler's Political Transformations. *Symposium*, 16(2), 128–149.
- Dawney, L. (2018). Figurations of Wounding: Soldiers' Bodies, Authority, and the Militarisation of Everyday Life, *Geopolitics*, DOI: 10.1080/14650045.2018.1490271, 1–18.
- Elias, N. (2000). *The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*. Malden (MA): Blackwell Publishing.
- Enloe, C. (1987). Feminist Thinking About War, Militarism and Peace. Y: B. B. Hess and M. M. Ferree (eds). *Analyzing Gender* (pp. 526–547). Newbury Park (CA): Sage.
- Frisk, K. (2018). Post-Heroic Warfare Revisited: Meaning and Legitimation of Military Losses. *Sociology*, 52(5), 898–914.

- Harari, Y. N. (2008). *The Ultimate Experience: Battlefiled Revelations and the Making of Modern War Culture, 1450–2000*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kintzle, S., Barr, N., Corletto, G., & Castro, C. A. (2018). PTSD in U.S. Veterans: The Role of Social Connectedness, Combat Experience and Discharge. *Healthcare (Basel, Switzerland)* 6:3:102, DOI:10.3390/healthcare6030102.
- Kober, A. (2015). From Heroic to Post-Heroic Warfare: Israel's Way of War in Asymmetrical Conflicts. *Armed Forces & Society*, 41(1), 96–122.
- Kurtz, D. V. (2001). *Political Anthropology: Power and Paradigms*. Cambridge (MA): Westview Press.
- Luttwak, E. (1995). Toward Post-Heroic Warfare. *Foreign Affairs*, 72(3), 109–122.
- Lutz, C. (2007). Militarization. Y: David Nugent and Joan Vincent (eds). *A Companion to the Anthropology of Politics* (pp. 318–331). Malden (MA): Blackwell Publishing.
- Managhan, T. (2011). Grieving Dead Soldiers, Disavowing Loss: Cindy Sheehan and The Im/possibility of the American Antiwar Movement. *Geopolitics*, 16(29), 438–466.
- Müller, J., Ganeshamoorthy, S., & Myers, J. (2017). Risk factors associated with posttraumatic stress disorder in US veterans: A cohort study. *PloS one* 12:7, doi:10.1371/journal.pone.0181647. Пpеузeтo ca: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0181647>
- Nordstrom, C. (1997). *A Different Kind of War Story*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Olsen, F. (2011). “Those About to Die Salute You”: Sacrifice, the War in Iraq and the Crisis of the American Imperial Society. *Geopolitics*, 16(2), 410–437.
- Payne, K. (2015). *The Psychology of Modern Conflict: Evolutionary Theory, Human Nature and a Liberal Approach to War*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Peery, R. S. (2009). *Nietzsche on war*. New York: Algora Publishing.
- Ruskin, J. (1865). War Gives Birth to Art. *Lapham's Quarterly*. Пpеузeтo 1. јула 2019. ca <https://www.laphamsquarterly.org/states-war/war-gives-birth-art>.
- Sauer, F., Schörnig, N. (2012). Killer drones: The silver bullet of democratic warfare? *Security Dialogue*, 43(4), 363–380.
- Sternad, C. (2017). Max Scheler and Jan Patočka on the First World War. *Labyrinth*, 19(1), 89–106.

- Tang, S., Long, S. R. J. (2011). America's military interventionism: A social evolutionary interpretation. *European Journal of International Relations*, 18(3), 509–538.
- The Economist* (2015). Who will fight the next war?, преузето 8. августа 2019. <https://www.economist.com/united-states/2015/10/24/who-will-fight-the-next-war>.
- Weinstein, A. (2019). Most Veterans Say America's Wars Are a Waste – No One's Listening to Them. *The New Republic*, 12 July. Преузето 12. јула 2019. са: <https://newrepublic.com/article/154471/veterans-say-americas-wars-waste-no-ones-listening-them>.
- Woodward, R., Winter, T. & Jenkins, K. N. (2009). Heroic anxieties: The figure of the British soldier in contemporary print media. *Journal of War & Culture Studies*, 2(2), 211–223.
- Бернс, Д. С. (1993). *Политички идеали*. Ниш: Градина.
- Бојанић, П. (2012). *Сила и облици раиџа*. Сремски Карловци и Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ведерил, Р. (2005). *Колајс културе*. Београд: Клио.
- Галимберти, У. (2018). *Митови нашег времена*. Сремски Карловци и Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Кораћ, С. Т. (2018) Рат у 21. веку као средство империјалне контроле планетарне периферије, *Међународни проблеми*, 70(4), 412–431.
- Кораћ, С. Т., Стекић, Н. (2018). Етичке опречности тезе о демократском миру. *Српска политичка мисао* 25:62:4, 95–117.
- Липовецки, Ж. (2011). *Доба изражине: оједиг о савременом индивидуализму*. Сремски Карловци и Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Михалик, М. (1976). *Морал и раиџ*. Београд: Војноиздавачки завод.
- Мур, М. (2018). *Фаренхајт 11/9*, <https://fahrenheit119.com/>.
- Рош, А. (2009). Култ и опадање мужевности. У: Катрин Халперн и Жан-Клод Руано-Борбалан (ур.). *Идентитет(и): јојединац, јруја, друштво*. Београд: Клио, 82-94.
- Хаурд, М. (1999). *Раиџ у евројској историји*. Београд: Студентски културни центар.
- Хегел, Г. Ф. В. (1989). *Основне црџе филозофије јрава*. Сарајево: Веселин Маслеша – Светлост.

ARE THERE ANY HEROES IN THE AGE OF POST-HEROIC WARFARE?

Srđan T. Korać, Senior Research Fellow
Institute of International Politics and Economics, Belgrade

Summary

The paper analyses the problems that have been undermining the US recruitment policy for the last two decades – which is aimed at providing soldiers for imperial disciplining wars waged on the planetary periphery – as a case study to test the validity of theoretical assumptions about the transition to the age of post-heroic warfare. The departing hypothesis is based on stance that the United States, being the only remained superpower, experience a gradual and less visible process of losing popular support for military conscription, which the author employs here as an ideal of national vitality and a pillar of modern citizenship, as well as a feature of masculinity and the realm for self-realisation. The analysis takes place primarily in the field of anthropology and sociology and employs theoretical positions of social constructivism to complement narrow theoretical and methodological approaches of political science which are typically applied in the study of international relations. The analysis focuses on the “cracks” and deformations in the construction of ideals of warfare and heroism, which emerge as a result of the interaction of man – both as an individual and a member of the political community – the public, and the US foreign policy decisions designed to meet the needs and requirements of successful disciplinary imperial warfare. The author concludes that theoretical assumptions about entering the age of post-heroic warfare are valid due to the recruitment crisis in the US military, the unpopularity of the military profession, the commodification of warfare and death, the transformation of war into an industrial process, and misleading media portrayals of dead and wounded soldiers.

Keywords: *war, soldier, heroism, post-heroic warfare, United States.*